

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ, КОМЕНТАРІ

Права і свободи людини крізь призму діяльності Конституційного Суду України

(рецензія на монографію А. Головіна «Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України»)

А. Селіванов

доктор юридичних наук, професор,
дійсний член Національної академії
правових наук України

Представники кожної галузі юридичної науки, у тому числі і конституційного права, намагаються забезпечити об'єктивність результатів проведених досліджень, але не всім це вдається. Нерідко дослідники отримують протилежні результати при аналізі одних і тих самих закономірностей, а у висвітленні діяльності Конституційного Суду України допускають досить поверхову констатацію щодо реалізації функцій і повноважень, зокрема з предмета розгляду справ стосовно прав і свобод людини і громадянина. У чому полягає причина розбіжностей у висновках щодо теорії і практики конституційного правосуддя? Насамперед часто повторюються публікації, які свідчать про неглибоке пізнання процесів і закономірностей, притаманних інтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України, виявленню ним змісту конституційного потенціалу кожної норми чи положення, що закладені у тексті Конституції України. Поява другої ґрунтовної монографії Голови Конституційного Суду України А. Головіна¹ переконує у тому, що автор не тільки розкрив унікальну роль інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду, а й по-новому підійшов до аналізу виконання Конституційним Судом України функції офіційного тлумачення Конституції і законів України. Ця важлива складова конституційної юрисдикції має особливе призначення — дати конституційне праворозуміння, виявити правову природу суспільних відносин, в яких права і свободи людини мають відображати соціальну цінність і обов'язок держави щодо їх забезпечення. Саме на основі методологічних підходів і з позицій конституційної доктрини ця проблема в теорії права ще не розглядалася. Насамперед у цьому полягає важливість роботи А. Головіна як практика-конституціоналіста, який наукові методи пізнання зосередив у такій складній сфері діяльності, як офіційне тлумачення правових норм Конституційним Судом України.

¹ Головін А. С. Права людини: інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України. — К. : Логос, 2012. — 369 с.

Привертає увагу нешаблонна структурна побудова монографії, що суттєво відрізняється від наукових праць, в яких даються лише коментарі, а оригінально-самостійних підходів вони не мають. Саме тому, говорячи про переваги дослідницької роботи А. Головіна, слід відзначити авторські акценти щодо інтерпретаційного напрямку діяльності Конституційного Суду України, оскільки у такий спосіб громадяни отримують доступ до конституційного правосуддя, праворозуміння і реалізації своїх прав і свобод.

Закономірно виникає запитання: чим пояснюється актуальність дослідження інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України в сфері охорони прав людини? Вона зумовлена нагальною потребою впровадження системного розуміння прав людини, що мають природне та нормативістське походження, оскільки законодавство динамічно оновлюється, а вимоги світових і європейських правових стандартів для кожної держави є обов'язковими. Автор монографії у вступній частині не випадково наводить історичні відомості щодо кадрового складу Конституційного Суду України та його Секретаріату у персоналіях, підкреслюючи авторитетний корпус суддів — відомих учених-правознавців і професійних суддів, які стояли біля джерел діяльності Конституційного Суду і визначили пріоритет у розгляді конституційних звернень громадян. А. Головін, підкреслюючи важливість цього напрямку, зазначає, що «на порядку денному Конституційного Суду України першочерговими завжди були питання, пов'язані з недопущенням порушень прав і свобод людини і громадянина» (с. 8).

Своє конкретне предметне дослідження автор почав зі з'ясування змісту словосполучення «офіційне тлумачення». Враховуючи висловлене в науковій літературі ставлення до офіційного тлумачення (професори М. Матузов, О. Майстренко), автор слушно зауважує, що до повноважень Конституційного Суду України не належить вирішення колізійних спорів, посилаючись на Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007. Натомість аргументація професора О. Скакун щодо необхідності тлумачення не викликає у автора заперечень. Проте навряд чи може вважатися прийнятною позиція вченого-теоретика, оскільки, здійснюючи офіційне тлумачення згідно зі статтею 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», не можна орієнтувати суб'єктів права, як пропонує О. Скакун, на звернення громадян, щоб вони доводили «неповне охоплення юридичними нормами фактичних умов життя», «нечіткість, схематизм, помилковість нормативних положень як результат недогляду, недбалості правотворчих органів» (с. 20).

Таким чином, А. Головін обирає достатньо переконливу власну позицію, обґрунтовуючи реалізацію важливої функції Конституційного Суду України обставинами неоднозначного застосування положень Конституції чи законів України судами або іншими органами державної влади. У цьому полягає висока місія суддів. Як зазначав свого часу мислитель епохи Відродження Ф. Бекон: «... Їх справа *jus dicere*, а не *jus dare*», тобто тлумачити закони, а не створювати їх. Саме цей шлях реалізації права громадян — звертатися з клопотаннями до Конституційного Суду України — є досить ефективним засобом захисту конституційних прав і свобод, що підтверджується практикою органу конституційної юрисдикції, яку наводить автор монографії, аналізуючи права громадян у найбільш важливих сферах правовідносин, де їх було порушено, зокрема, це право на соціальний захист, право на судовий захист тощо.

Розвиваючи теорію юридичної герменевтики, автор монографії у теоретичному розділі дотримується ідеї, що за своєю спрямованістю правильне розуміння юридичного тексту не завершує дослідження, а передбачає багатогранну рефлексію, коли з позицій теорії природного права відбувається становлення конкретного історичного права. Аналізуючи цей потужний напрям юриспруденції, А. Головін зупиняється на доведенні наукової цінності канонів герменевтики, які допомагають розумінню «інтерпретатора», коли Конституційний Суд тлумачить найбільш складні правозастосовні, юридичні категорії, поняття, терміни. При цьому орган конституційної юрисдикції не займається питаннями роз'яснення, оскільки тлумачення має природу практичної необхідності, коли терміни, поняття набувають широкого смислового значення і саме тлумачення Конституційним Судом надають їм універсального характеру для праворозуміння.

На наш погляд, у заключній частині праці А. Головіна повною мірою виявляється обсяг задоволення правозастосовного інтересу, що безпосередньо входить у проблематику рецептурології. Тобто автор у термінах і поняттях розкриває смислове значення кожного з досліджуваних актів (рішення і висновки Конституційного Суду України). Такої аналітичної роботи з текстами рішень Конституційного Суду України не проводив жодний дослідник, адже з'ясування змісту кожної складової, кожного слова у тексті дає повне уявлення про зміст поняття або явища в цілому.

Заявлена для оцінки дослідницька праця А. Головіна представляє інтерес як для суб'єктів правозастосування, так і для тих, хто розуміє, наскільки наукові підходи допомагають використовувати офіційну інтерпретацію, яка творчо народжується в конституційному правосудді.